

На початку зими ходити Олесеві до школи можна двома стежками: одна бором, друга — річкою. Сюди зручніше, та в зазимки лід на річці тоненький, так і зяє чорною прірвою. Тому кожного разу, коли Олесь виходить з дому, мати наказує йому:

— Гляди ж, сину, річкою не йди. Там ще лід молодий.

Олесь смирно стоїть біля порога, слухає. Він ще малий, головою ледь до клямки дістає. Очі в нього чорні, глибокі, як вода в затінку, дивляться широко, немов одразу хочуть збагнути увесь світ.

Олесь любить зиму. Йому подобається робити перші протопти в заметах, знімати снігові очіпки з кілків у тинах — вони стають тоді голі та сором'язливі, як стрижені допризовники.

Іще любить Олесь малювати на снігу всяку всячину. Присяде навпочіпки й водить пальцем сюди, туди. Дивись, хата виходить, з бовдура дим валує, а на тину півень горланить, розчепіривши дзьоба ножицями. Олесь пхає заляклого пальця в рот і, гримаючи чобітком об чобіток, милується своїм творінням, аж доки хтось не гукне з двору:

— А чого ото ти, парубче, не йдеш до школи? Ось подожди, я матері скажу!

Олесь підскоче, як злякане пострілом звірятко, засміється тоненько: гі-гі, — і подасться в сосни.

В бору снігу мало. То там, то сям проглядає крізь порошу трава з примерзлими до землі зеленими чубчиками, стримлять низенькі пеньки з жовтуватою, немов старий мед, смілкою на зрізах. Тихо навкруги й затишно. Тільки часом шелесне по гіллі вальок снігу, струшений вітром з верховіття. Десь неподалік чути: цюк-цюк-цюк, — дятел порається. Олесь нахилиється, крекче, пильно мружить око. Пальтечко в нього

товсте, а сам тонкий; важко нахилитись: дух спирає, під очима набряка, тому кожен сучок птицею вздрівається.

Аж он під старою сосною латка шишок рябіє. Ба! Ще одна впала. Ось де він, дроворуб! Олесь стає навшпиньки й крадькома пнеться на косогір.

Зачувши людину, дятел перестав цюкати, повів гартованим дзьобом з боку в бік і націлив його на Олеся: чого тобі тутечки? Здригнувся, хльоснув крилом по корі і зник, залишивши у вузькому дуплі шишку. Олесь хотів дістати її і покуштувати, та передумав — і притулився вухом до стовбура. Його ледве помітно розгойдувало, під корою щось жалібно скрипіло, а внизу під підощвами в Олеся ворухилось коріння — помирає сосна... Олесь нагрів чобітками снігу під окоренок, утримував його гарненько і, вирішивши, що тепер сосна не впаде, погикав через замети до школи.

Ще здалеку побачив міст з гатками по обидва боки. По той бік мосту, через вигін, червоніє крізь біле плетиво заפורшених дерев цегляна школа. З бовдурів дим угору тополіними стовпами. Повітря пахне торф'яним духом і весняним випаром сирих вільхових дров. Ліворуч від мосту чорніють миї, виграючи на сонці блискучими хвилями, — там б'ють джерела; а праворуч, на мілині, де лід міцніший, гасає ватага школярів. Лід гнеться, цворожкає од берега до берега, здуваючись попереду ватаги, мов ковдра на сіні. З проломин цівками цебенить вода і заливає плесо.

— Ей, Олесю! — кличуть з гурту. — Гайда з нами подушки гнуть!

— Навіщо лід псуєте? — у відповідь Олесь. — Він ще молодий.

Дітвора сміється: дивак.

А Федько Тойкало розбишакувато вишкірив зуби і, вказуючи рукавом на Олеся, заволав так, що шия одразу зробилась тоненькою:

— Бий зрадника! — підскачив, тицьнув Олеся ліктем під скроню і зник поміж палями.

Олесь згарячу ніяково посміхнувся, поторкав мокрою рукавичкою тверду гулю під оком і, ковзаючи, побрів до школи. Під ногами лагідно, мов хмизок у лісі, потріскував лід, а біля ока щось обважніло й сіпалось. Олесь ліг долілиць, притиснув скроню до льоду і почав розглядати дно. Воно тьмарилось мулистим пилком, пускало бульбашки, котрі прилипали до криги — білі, круглі, як воляче око. Течія розчісувала зелений кушир, пряли тоненькими ніжками якісь жучки, боком долаючи пружний струмінь. І ввижається Олесеві маленька хата під кущем водяної папороті, а в тій хатці — він біля віконця сидить, рибку стереже. Забажав — вийшов. Ніхто тебе не займе. Іди куди заманеться. Ось карасик пливе. Цап його за пірце: "Добридень, дядьку! Як поживаєте?" Олесь солодко зойкає, щільніше припадає лобом до криги.

Раптом поміж куширами промайнула чорна блискавиця і завмерла осторонь довгастою плямою. Олесь підповз ближче, пригледівся й застогнав від подиву: щука! В зубах у неї тремтіла маленька пліточка.

— Пусти, — видихнув Олесь і ляпнув долонею по льоду. Та щука й не поворухнулась. А плітка зникла. Він підхопився на ноги і став гатить підбором в те місце, де стояла щука, аж доки під чоботом не хрокнула вода.

Біля школи тельненькнув дзвоник, улігся гамір. А Олесь сидів посеред річки поруч зеленої, з ряскою, калюжі і плавав. Під мостом бився об палі вихор, згортав до купки сухий очеретяний лист і гнав його в берег.

Олесь підвівся, запхав книжки в пазуху і поплентався до школи.

На першому уроці було малювання. Старенька вчителька Матильда Петрівна ходила поміж партами і, роблячи загадкове обличчя, повільно говорила: "А сьогодні, діти, ми будемо малювати... перегнійний горщечок. Завдяки цим горщечкам передові колгоспи нашої країни..." Потім вона дістала з портфеля гирунчик і урочисто поставила на стіл.

Діти почали малювати, виводячи кожен своє: той жлуктичко, інший ринку або макітерку. І оскільки дірку в денці ніяк було передати, то її чіпляли збоку. Олесь старанно скрипів олівцем і натхненно прицмакував. Коли ж учителька зупинилася біля його парти, із зошита на неї, презирливо примруживши око, дивився дятел: чого тобі тутечки?

— Олесю, адже я наказувала всім малювати горщечок, — суворо сказала Матильда Петрівна. Їй сподобався дятел, але вона добре знала, що таке вчительська принциповість, тому й додала:

— Я поставлю тобі двійку.

У класі увірвався гамірець. Відмінники дивилися на свого вчорашнього побратима співчутливо, а ті, хто вчився через пень-колоду, з радістю чекали на те, що їхнього полку прибуде. Олесь зібрав книжки, виліз з-за парти і рушив до дверей.

— Куди це ти? — здивувалась учителька.

Олесь похнюпився.

— Я так не хо'!

— Як це — так?

— Гирунчика отого не хо' малювати.

— Чому?

— Дятла хочу...

Доки Матильда Петрівна думала про долю свого авторитету, Олесь вийшов у коридор, похапцем натяг пальтечко і опинився на ґанку.. .

В шкільному садку пурхали синички. В бур'янах вовтузились горобці, скльовуючи реп'яшачі кім'яхи. Десь у вільхах по той бік річки били пеньки: бух, бух. Дзень, — сокира сприснула.

Олесь уявив собі, як гарно зараз у лузі, і побіг у верболози.

Там він блукав до самого вечора. Обмацував холодні пташині гнізда, їв мерзлу калину, доки не набив оскоми. Потім шукав осикові трухляки, ховав за пазуху і, нап'явши пальтечко на голову, дивився: світять чи не світять? У кущах, заплетених осокою, шарудів вітер, попискували миші; а в березі терлись одна об одну вільхи, сповнюючи луг тривожним стогоном.

Сонце пробило у хмарах над байраком вузьеньку ополонку, яскравим променем стрельнуло на левади. Олесь радісно мружився йому назустріч, зводив очі до перенісся, ловлячи золоту мушку на кінчикові носа.

Надвечір хмари опустилися нижче, а тополі над селом повищали і набрали войовничого вигляду. Треба було йти додому. Олесь грядками вибрався на вигін і став чекати, доки випустять школярів.

Під тинами на колодках або просто навприсядки сиділи дядьки, смалили цигарки, гомоніли:

— Он бач: вільха в лузі почорніла... На відлигу, мабуть.

— Еге ж, риба в ятір піде...

Біля школи грюкнули двері. Діти товпами посунули по домівках.

Ще здалеку помітивши дорослих, хлопчаки бокаса ходять один побіля одного, щоб поборотися. Дивись: зчепились, водяться, хекають, наслухоючи краєм вуха, що скажуть біля тину. А там:

— Ач 'кий геройський парубок!

— А ото, мабуть, Наталчин, — кажуть біля тину, помітивши Олесья. — Ба яке смирне...

— Еге, воно якесь дивакувате...

Слухає Олесь і не розуміє: хвалять його чи лають.

На мосту Олесья дожидав Федько Тойкало.

— На попоїж, — сказав ніяковіючи і втиснув Олесеві в руку подавлений теплий пиріг. — Бери, дурний, з м'ясом.

Олесеві не хотілось пирога, але він зрадів примиренню і, щоб віддарувати товариша, хутенько занишпорив по кишенях, дістаючи звідти духмяні верчики хмелю, сухе листя різного карбування, плетене з прядива та волів'ячої шерсті ремезяче гніздо, схоже на башличок.

— Забейкався ти, — сказав Федько і почав обминати Олесеві пальтечко.

Олесь ще дужче захвилювався, ледве не заплакав від щирості і солодкого почуття братерства. Він ухопив ремезяче гніздо й обома руками подав його Федькові. Той заховав подарунок під полу, пом'явся.

— А вчителька сердилась, як ти пішов... ги-ги... страх!

Потім ударив себе книжками по гузенцю, крикнув: "Гат-тя-вйо!" — і подався до річки трусити ятері.

В селі ледь вечоріє, а в сосні вже крони зімкнуло пітьмою. Олесь біжить підтюпцем і раптом помічає, що дерева теж біжать, кружляють, ховаються одне за од ного, немов у жмурки грають. Олесь зупиняється — і дерева завмирають.

По той бік сосни чути: сани скриплять, коні ширхають і голос діда Прокопа:

— А но-но!

Уздівши Олеся, дід натягає віжки.

— Сідай, внуче, по солону поїдемо.

Олесь радо вмощується, махає на коней:

— Гат-тя-вйо!

— А що, поставили п'ятірку? — питає Прокіп, вишкіряючи порожні десна.

Олесь сором'язливо ховає обличчя в рукав.

— Сьогодні не ставили. Вчора тільки.

Поминули провалля, майже вщерть занесене снігом. На ріллях цілим хутором замаячили скирти.

— Но-ноу... — стогне Прокіп і ворушить пужалном. Коні щулять вуха, зриваються бігти. А сосни позаду вигойдують "шу-ші-ші-і" — і коні зупиняються.

— Діду, чого про мене кажуть — дивак?

— Невстріливий, значить. Дивний єси. — Прокіп двома пальцями, як щипцями, ухопився за ніс і висякався так лунко, що аж коні побігли. — Хто ж ото таке патякає? — спитав перегодом.

— Дядьки на вигоні.

— Ет, фармазони... Ти їх не слухай. — Помовчав. А далі: — Воно, звичайно, правильно. Завзяття в тебе обмаль. Все чогось у землі порпаєшся. А треба — в людях. Та отак побіля них, отак... Того — ліктем, того — почотом... Гульк — уперед вийшов. А першого не перечепиш, бо не доженеш. О!

Олесь винувато підсьорбує носом.

— Діду, чому дятел шишки їсть, а щука — пліточок?

— А то вже хто якого поріддя.

— А я не забрав у дятла шишки, — хвалиться Олесь.

— І вірно. Навіщо вона здалась. Це як путне щось побачиш — дощечку, скажімо, або гвіздочок — тоді бери.

— Навіщо?

— Пригодиться.

Коли набирали солому, дід часто сповзав із скирти, нанизував солому на різняки і гуцав так, що аж ліса скрипіла.

— Товчи, внучку, гніти! — хекав. — А я ще якийсь навильник скину. — І знову дерся на скирту.

Спочатку Олесь надолужав, потім заморився і сів.

— Навіщо стільки беремо?

— Як навіщо? — озвався з п'ятьми Прокіп. — Це ж собі, а не тещі. Хе-хе! Ти знаєш, що таке теща? Ні? Підростеш — узнаєш. Клята баба.

— А якщо коням важко буде? — своїї Олесь.

— Нічого. Зате нам легко. Натопив — і вилежуйся собі на печі. Ти відпочинь, а тоді ще пострибаєш. Воно ж таки груз.

Повертались додому в темряві. Ліпив мокрий сніг, припорошуючи білим конячі спини. Прокіп хльоскав батою і лаявся. А Олесь сердито сопів у нього над вухом і підбивав руку. Замахнеться Прокіп гарненько, цьвох — і мимо.

— Не бий, — благає Олесь. — Бачиш: важко.

Прокіп зітхнув і, намотавши батога на руку, щоб не згубить, обернувся до Олеся.

— Ось послухай, дурнику, що я тобі скажу. Слухай і на вус мотай. Тут, на землі, не бити не можна. Тут не ти, так тебе одрепають ще й плакати не дадуть.

Подався вперед і, обдаючи Олеся прілим духом давно не митої бороди, захарчав у саме вухо:

— Пойняв?

Олесеві зробилося сумно. Закортіло швидше туди, в село, де сніг плете навколо електричних ліхтарів густі рожеві сіті, й привітно світяться вікна в хатках.

Попереду білою стіною підвівся бір. Він уже не гув і не шикав на коней.

— Мовчить, — тихо сказав Олесь.

— Снігом забило, — пояснив Прокіп. — Вітер гілля не зрушить.

Дома Олесь не став ждати, доки дід з матір'ю скидають соломку, швиденько роздягся і поліз на піч. Через деякий час у сінях загримали чобітьми, загомоніли.

— Ото ж я й кажу, — говорив дід, — неглемедза він у тебе, Наталко. Дивак... Затопчуть його... Бо воно ж як деревце в пагоні...

Потім дід увійшов до хати, заглянув на піч.

— Змерз, онучку? А ти ножки — на черінь, а зверху кухваєчкою...

Олесь глибше зарився в подушку і тоненько заскімлив.

Прокіп підняв брови сторчака.

— Он диви, чого це він розприндився?

— Геть, не займайте його, — сумно обізвалася мати з хатини. — Їжте вже.

— А хіба я що? — мимрив Прокіп. — А йому нічого такого й не казав...

Він їв швидко, винувато витріщав очі, плямкав тихіше, ніж завжди, і губив крихти в бороду.

Олесь непомітно для себе заснув. А вночі крізь сон благав матір розповісти казку про Івасика-Телесика, злякано зойкав, коли відьма гризла дуба, і радо сміявся, коли гусиня взяла Івасика на свої крилята. Вдосвіта знов загули на морозі сосни і закричали півні на горищах. Народжувався новий день.